

Apró Anna

Az iskolai és tanórán kívüli környezeti nevelés lehetőségei a múzeumpedagógiában

1. Bevezetés

A környezeti problémák sokasodása miatt a környezeti nevelés a közoktatás egyik kiemelkedő feladata; napjainkban a fenntarthatóság pedagógiáját, a „környezeti polgárrá” nevelést foglalja magában. Ez a pedagógiai gyakorlat kiterjed az emberi együttélésre, az ember és természet kapcsolatára, a testi-lelki egészségnevelésre, a társas készségek fejlesztésére.

A környezeti nevelés célja az, hogy elősegítse a tanuló környezettudatos szemléletének formálását, magatartásának és életvitelének kialakítását annak érdekében, hogy életében úgy éljen, hogy igyekezzon megakadályozni a környezeti válság elmélyülését, illetve segítse az élő természet fennmaradását és a társadalom fenntartható fejlődését. Napjainkban számos iskolai projekt, kirándulás, erdei iskolai foglalkozás, nyári tábor zajlik a téma jegyében mind az óvodáskorú, mind az iskoláskorú gyermekek részére, melyeken interaktív kiállításokat tekinthetnek meg, megismerkedhetnek a gyógynövényekkel, madárhangokkal és állatnyomokkal, állatokat simogathatnak, egyéb természetjáró programokon vehetnek részt tanösvényeket bejárva, múzeumpedagógiai foglalkozásokat igénybe véve.

Tanulmányomban a környezeti nevelés fogalmának és céljainak tisztázása után lehetséges módjait kívánom bemutatni iskolán belüli és iskolán kívüli megközelítésben, külön kiemelve és részletezve a múzeumpedagógiai foglalkozások adta lehetőségeket.

2. A környezeti nevelés céljai

Hazánkban a környezeti nevelés jelen helyzetét és elérendő céljait a Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia foglalja magában, mely olyan emberben gondolkodik, aki:

- a hétköznapi életviteli döntések során a „létezni vagy birtokolni” alternatívából a létezést választja;
- ismeri a világ és önmaga eredetére vonatkozó elképzeléseket, és azokban a maga meggyőződése szerint hisz;
- elismeri a létezés csodáját, tiszteli és szereti az életet, tudása és képzelete révén képes a belső és külső világot összekapcsolni;
- ismeri és tiszteletben tartja a természet és a társadalom törvényeit, és mindennapi életvitele során a természet törvényeivel harmonizáló magatartásformákat alkalmaz;
- törekszik a mértékletes és önkorlátozó fogyasztásra;
- a modernizáció és a gazdasági-technikai fejlődés során a természet erőforrásainak önző kiaknázása helyett annak kíméletére törekszik.¹

A világ első környezeti nevelési kormányközi konferenciáján (Tbiliszi, 1977. október 14–26.) egy nyilatkozatot fogadtak el, amely a környezeti nevelés három alappilléret fogalmazták meg:

- növelni kell a környezeti tudatosságot és annak felismerését, hogy a gazdasági, a társadalmi, a politikai és az ökológiai jelenségek kölcsönös függőségben és kölcsönhatásban vannak mind a városi, mind a falusi környezetben;
- biztosítani kell mindenki számára annak lehetőségét, hogy a környezet védelméhez és megőrzéséhez szükséges tudást, ismereteket, értékeket, attitűdöket és készségeket a megfelelő módon megszerezhesse;

¹ Czippán Katalin, Havas Péter, Victor András. (2010): *Környezeti nevelés a fenntarthatóságért*. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): *Környezeti Nevelési Stratégia*. Budapest, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010. 33–40.

- meg kell teremteni az egyének, a csoportok és az egész társadalom környezettel kapcsolatos, új típusú magatartási és életviteli mintáit.²

3. A környezeti nevelés színterei az iskolában

3.1. Tanóra, tantárgy

Az iskola oktató-nevelő munka zömében a tantárgyi órák keretei között valósul meg, mely a környezeti nevelés jelenében és jövőjében szintén sarkalatos helyszín.

- nagy felelősség hárul a természettudományi tárgyra, mivel a természetre vonatkozó kultúra ismeretében iránymutató szereppel bírnak, ami által a környezeti nevelés egyik alappilléreül szolgál;
- a társadalomtudományi tárgyak tekintetében a feladat az, hogy a társadalomszerveződés, az emberi viselkedés és a kultúra irányából közelítsük meg a környezeti nevelés fő kérdéseit. A tantárgyak oktatása útmutatást ad a fogyasztás javasolt útjához, egyfajta erkölcsi értékrendet és világképet mutat be a környezeti válság megoldásához, valamint rendelkezésünkre bocsátja a gazdasági és jogi eszközöket a fentiekben leírtakhoz;
- a technikai-életviteli tantárgyak keretein belül a tanulóknak lehetőségük nyílik arra, hogy gyakorlati szempontból elemezzék a környezettudatos létformát, melynek következményeként helyes példákat mutatnak be;
- a művészeti tárgyak a kérdéskörök érzelmi vonatkozására alkalmasak;

² Kárász Imre: *A környezeti nevelés története, céljai és eszközei*. In: Mika János, Pajtókné Tari Ilona (szerk.): *Magyar Tudomány Ünnepe. Környezeti nevelés és tudatformálás. Tanulmányok az Eszterházy Károly Főiskola műhelyeiből*. Eger, Líceum Kiadó, 2015. 37–40.

- a test- és egészségnevelési tárgyak a környezet és az egészség szoros kapcsolatának feltárásával érhetnek el jobb eredményt a környezettudatos magatartásforma kialakítása érdekében.

3.2. Iskolai, tanórán kívüli nevelés

A hazai környezeti nevelést az iskolai, de tanórán kívüli tevékenységek fejlesztették, ugyanakkor napjainkban is e terület befolyásolja legjelentősebben a hatékonyságot. A tanórán kívüli környezeti nevelési lehetőségek közé a következőket sorolhatjuk:

- szakkörök (pl. természettudományi, ökológiai, gyógynövényismereti, gombász, csillagászati, meteorológiai, természetfilm-klub, művészeti, néprajzi, életmódbeli stb.) vagy önképzőkörök;
- projekt vagy akció;
- ökoparlament;
- terepgyakorlat (természetben, településen), tábor, utazás, kirándulás;
- pályázat;
- intézménylátogatás (múzeum, könyvtár, üzem, kutatóintézet, egyetem stb.);
- erdei iskola;
- külföldi diákcsere;
- zöld szervezetekkel való kapcsolattartás.

Előrelépést mutat több iskolában, hogy zöld diákönkormányzatok jönnek létre, projektek valósulnak meg, melyek az iskolai környezetet és a demokráciát együttesen kívánják fejleszteni. Az ökoiskolai mozgalmak hatása külön jelentőséggel bír a közoktatásban. Ez az első olyan kezdeményezés, mely széles körben készíti arra az oktatási intézményeket, hogy rendszerbe építve és tudatosan adjanak helyet a környezeti nevelésnek.

Az összekapcsolt fejlődés kulcsfontosságú, mivel az élhető jövő kialakítása csak a generációk általi összefogással képzelhető el és valósítható meg.³

3.3. Iskolán kívüli környezeti nevelés

Az eredményes környezeti nevelés nem valósulhat meg csupán osztálytermi körülmények között, ugyanis a fenntarthatóság paradigmája szerint az ember csak akkor érhet el sikereket, ha elméleti és gyakorlati ismereteire alapozva képes belátni és alkalmazkodni a természeti, gazdasági és társadalmi környezet és valóság egymással összefüggő sajátosságaihoz. A fenntarthatóság egy másik alapeszméjének, az élethosszig tartó tanulás megvalósulásának helyszínéül szolgálnak az óvodán és iskolán kívüli oktatóközpontok.

Az elmúlt években az iskolán kívüli környezeti neveléssel foglalkozó bemutatóhelyek, környezet- és természetvédelemmel foglalkozó ifjúsági és civil szervezetek, turista és sportegyesületek jelentős fejlesztési lehetőségekhez jutottak. Az infrastruktúra fejlesztése céljából pályázati forrásokat felhasználva nemzeti parki oktató- és látogatóközpontok építése, erdei iskolák fejlesztése, tanösvények, munkafüzetek, a környezeti neveléssel kapcsolatos segédanyagok kidolgozása, múzeumok és állatkerti bemutatóhelyek reformjára került sor, melyek közül néhányat az alábbiakban részletesebben is bemutatunk.⁴

4. Környezeti nevelés az iskolán kívüli színtereken

4.1. Erdei iskolák

Az erdei iskola az iskola pedagógiai programjának szerves részét képezi, melynek helyszíne az adott oktatási intézmény székhelyétől távolabb, egy természetközeli környezetben valósul meg. A foglalkozásokat a szorgalmi időben végzik több

³ Fernengel András: *Iskolai, tanórán kívüli nevelés*. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia – Alapvetés*. Budapest, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010. 231–238.

⁴ Orbán Zoltán: *Iskolán kívüli környezeti nevelés*. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Budapest, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010. 253–258.

napon keresztül. Az ismeretszerzési folyamatok elsősorban kooperatív-interaktív tanulási technikákban, illetve a projektmódszer alkalmazásában merülnek ki. Az erdei iskola sajátossága, hogy egy sokkal látványosabb, komplexebb tanulási környezetet biztosít a formális tanulási környezetekkel szemben.⁵

4.2. Tanösvények

A tanösvények változatos útvonalon könnyű bejárhatósággal bőséges információt nyújtanak a természeti értékek megismerése céljából. Az információnyújtást az út során kihelyezett táblák vagy vezetőfüzetek, illetve személyesen a látogatott intézmények munkatársai szolgáltatják. A környezeti nevelés terén is értékes elemeket tartalmaznak, ugyanis napjainkban az információszolgáltatás kibővült, s a természeti értékek ismertetése mellett napjaink környezeti problémáira is felhívják a figyelmet.⁶

4.3. Múzeumok, bemutató-oktató helyek

A múzeumi épület kommunikációs értéke

A kortárs múzeumépületek a megrendelő, tervező és muzeológus üzenetét közlik a múzeum szerepéről. A klasszikus múzeumépületek őstípusainak a templomokat és palotákat tekinthetjük. A kiállítóhelyekben korábban a kultikus funkció dominált, s a tárgyakba rejtett gazdagság kevesek számára volt nyitott. A gyűjtemények nagy része a 18. század második felében és a 19. század első felében vált szabadon látogathatóvá. 1753-ban parlamenti döntéssel, magánadományokból és az állam által megvásárolt gyűjteményekből megnyitották Angliában azt az épületet, amely a mai múzeumok őséneke tekinthető. Az épület a helyszínből adódóan British Museumként várja látogatóit napjainkban is.

Hazai vonatkozásokat vizsgálva a 19. század második fele tekinthető mérföldkönek. Ebben az időszakban a gazdasági élet fejlődő szakaszát élte, és a polgárság

⁵ Lehoczky János: *Iskola a természetben, avagy A környezeti nevelés gyakorlata*. Budapest, Raabe Klett Könyvkiadó Kft. 1999. 258.

⁶ Kollarics Tímea: A tanösvények szerepe a környezeti szemléletformálásban – Tervezés, hatékonyságvizsgálat és módszertani vonatkozások. *EDU*, 2015/3. 84–91.

erősödését kísérő közművelődési mozgalmaknak köszönhetően sor került az első múzeum megalapítására. A korabeli múzeumok épületeinek üzenete, hogy: „értéket őrzünk, tudást gyarapítunk.” A látogatókban a kiállító terembe való belépéskor tudatosult, hogy egy olyan területre érkeztek, amely a gyűjtés és a kutatás színhelyeiről ad képet, s az ott elhelyezett tárgyaknak nem bemutatása, hanem felmutatása zajlik. Még nem tudnak olyan térrel szolgálni a látogatók számára, ahol étkezési vagy épp vásárlási igényeiket elégíthetik ki, a múzeumokban ezek a szolgáltatások még elképzelhetetlennek tűntek.⁷

„A múzeum ma már a látogatóé.” Tágas kiállítóter várja látogatóit, akik éttermekbe, kávézóba, szuveníreket és tudományos műveket áruló boltokba térhetnek be, filmvetítéseken, színpadi bemutatókon, esetleg koncerteken való részvétellel egészíthetik ki a tárlatok által nyújtott élményeket. A múzeumokban a nevelés és tanítás ma már egyenrangú az új tudományos eredmények bemutatásával. A gondosan összegyűjtött, gondozott emlékanyagok kiállítása, s tudományos bemutatása mellett a múzeum egyaránt részt vesz az oktatási folyamatokban is mint iskolán kívüli tanítási színtér. Közvetlen célja a múzeumi gyűjtemény élményszerű megismertetése egy speciális helyszínen különböző módszerekkel, melyek a következők lehetnek: tárlatvezetés, tanulói munkáltatólap, foglalkoztatófűzet, tárgykészítés, drámapedagógiai módszerek, társasjáték, vetélkedő, projekt-módszerek. A múzeumi ismeretszerzés ugyan nem pótolja a tanítási órát, de a más környezet, a tananyag, a kötetlenebb forma és élményközpontúság hozzájárul a tanulók meglévő ismereteinek elmélyítéséhez, vagy az új ismeretszerzéshez. A múzeumi ismeretek elsajátítása során a tanulók figyelmüket többfelé is fordíthatják, mely elősegíti a lényegkiemelő, rendszerező képességük, koncentrációjuk fejlődését.

A jó kapcsolat kialakítása egy iskola és múzeum között mindenképpen gyümölcsözőnek ígérkezik mindkét fél számára, ugyanis a múzeum részéről az oktatási intézményből érkező diákcsoportok biztosítják az állandó látogatottságot, míg az iskola részére a múzeumi helyszín kiváló iskolán kívüli tanítási környezetnek felel meg. Egy múzeumi látogatáshoz a pedagógus és a múzeumpedagógus

⁷ Kárpáti Andrea: *Múzeumterek egykor, ma és a jövőben*. In: Vásárhelyi Tamás, Kárpáti Andrea (szerk.): *Kiállítási kommunikáció*. 3. fejezet. Budapest, ELTE TTK, 2013.

együttműködése szükséges. A pedagógus a látogatás előtt felkészíti diákjait, segédanyagokat gyűjt, s megtervezi a rendhagyó órát. Meg kell határozni a látogatás célját, a látottakat össze kell kapcsolni a tananyagon belüli és kívüli vonatkozásokkal, tárgyakkal stb. Szükséges egy záró foglalkozást is beiktatni a tanulók körében a felidézés és elmélyítés céljából.⁸

A tudomány felfedezésén alapuló tanítás során a tanuló saját maga jut el a megértésig, melyet a tudományos kutatásban is használatos módszerek segítségével ér el (pl. követlen megfigyeléseket, kísérleteket alkalmaz). Az érdeklődés felkeltéséhez a múzeumi környezet nagymértékben hozzájárul, hiszen rendszerint már maga az épület sem szokványos, a tárgyak, azok kiállítási körülményei is vezető szereppel bírnak a figyelemfelkeltés kapcsán.⁹

Azok a múzeumok, melyeknek kínálatai között megtalálhatjuk a környezeti nevelés szellemére épült kiállításokat, különféle múzeumpedagógiai programokat állítanak össze annak figyelembe vételével, hogy gyerekeket, fiatalokat vagy éppen felnőtteket szólítanak meg.

Mivel nincs központilag meghatározott irányvonala a múzeumi környezeti nevelés tevékenységének, ezért minden intézmény a rendelkezésére álló anyagi forrás szerint alakítja ki, tervezi, illetve valósítja meg programjait. A munkát a múzeumpedagógusok látják el. A múzeumi környezeti nevelést nem kötelezően természettudományos irányultásnak tekintik, mivel más műveltségi területek anyagát bemutató múzeumok is beágyazhatják tevékenységeikbe rejtett, nem elsődleges nevelési célként. Gyakorlatilag már az épülettel és annak berendezésével is nevelő hatást gyakorolhat a látogatókra. Gondolhatunk itt a múzeumi szolgáltatásokra, az energia és anyagtakarékos megoldásokra, a környezetkímélő alapanyagok minél többszöri felhasználására, nem feledve természetesen a kiállításokat és a múzeumpedagógiai programokat, amik lokális-globális szintű és időszerű ökológiai problémákat tárhatnak fel a probléma társadalmi és tartalmi okával, valamint a kezelésének lehetőségeivel kiegészítve. Az interaktív kiállítások

⁸ Nagy Judit: Környezetóra a múzeumban. *Acta Scientiarum Socialium*, 2014/41. 39–49.

⁹ Vásárhelyi Tamás: *Felfedezései tanulás*. In: Vásárhelyi Judit (szerk.): *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Budapest, Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010. 94–96.

alkalmi által az egyéni ismeretszerzés és felelős döntéshozatal elsajátítását teszik lehetővé. Mindemellett a tárlatvezetés is közkedvelt a látogatók körében, ugyanis az ismeretközlésben a csoport aktuális igényeihez alkalmazkodva emeli ki a vezető a környezeti nevelés szempontjából lényeges elemeket. Hasonlóan cselekednek azokkal a csoportokkal, amelyek az oktatási intézményekből érkeznek egy-egy múzeumpedagógiai foglalkozásra. A tanítás helyszínéül a kiállításokat és a foglalkoztató termeket választják, ami által a tanulók sokkal fogékonyabbá válnak az ökológiai problémák iránt, kommunikációs készségeik javulnak, s könnyebbé válik számukra a csoportban való dolgozás. A foglalkozásokat a jelenlevő múzeumpedagógus irányítja.¹⁰

A **Magyar Természettudományi Múzeumba**¹¹ látogatókat különféle környezetvédelmi témákkal várják jeles napok alkalmával is (Madarak és Fák Napja, Föld Napja, Víz világnapja, Tudomány Napja), mely eseményeken a természeti értékek megóvására, a megelőzések szükségességére hívják fel a figyelmet. A fenti programlehetőségek széles tárháza kiegészülhet továbbá (pl. a Magyar Természettudományi Múzeumban és a Skanzenben) olyan példaértékű programokkal, mint amilyenek a kerekasztal beszélgetések, könyvbemutatók, vetítések, klubok, tári gyűjteményekben tett látogatások és tematikus táborok. Ezek a kiegészítő tevékenységek sem érik el teljesen a múzeumi környezeti nevelés lehetőségeinek határait, a jövőben tovább lehet fejleszteni a múzeumok közművelő tevékenységeinek széles skáláját.

A múzeum épületén belül számos helyen folyhat tanulás, többek között a gyűjtemények helyszínén, de a restaurátor-, preparátorműhelyek és laboratóriumok titkos munkálataiba is betekintést nyerhetnek a látogatók. Mivel az érdeklődők a kisgyermektől kezdve egészen a felnőttekig terjedő skálán mozognak, így minden korosztály számára adaptálni kell a kiállítások mondanivalóját. A gyermekek figyelmé például a releváns és érdekes jelenségek kiemelésével, játékos

¹⁰ Elekes Éva: *A környezeti nevelés lehetőségei a múzeumban*. In: Vásárhelyi Tamás, KÁRPÁTI Andrea. (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve*. Budapest, Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, 2009. 71–73.

¹¹ Internetes elérhetőség: <http://www.nhmus.hu/> (Letöltés dátuma: 2018. január 31.)

bemutatással ragadható meg. A továbbiakban olyan példákat mutatok be, melyek a Magyar Természettudományi Múzeumban valósultak meg.¹²

Játékszigetek a kiállításokon belül: A kiállításokkal minden múzeumba látogató ember találkozik, hiszen ezek a múzeumok első számú produkciói. Fontos, hogy a kiállítást a gyerekek is értsék, s hogy ezeket a tereket a látogatók önállóan is tudják használni. A játékszigetek a kiállítás részét képezik, de megjelenésükkel egyértelműen megkülönböztethetők mind színükben, mind grafikájukban és berendezésükben a többi területtől.

Felnőtt és gyermek vonulat: 2002-ben nyílt meg a *Túl az Óperencián* című múzeumtörténeti kiállítás a felnőtt korosztály számára, azonban ezzel párhuzamosan a gyermekek részére is elkészült egy átfogalmazott, egyszerűsített változat. Ezt a fajta megoldást azóta más időszaki bemutatók esetében is alkalmazták, említhetjük akár példaként a *Jégkorszak* kiállítást. A téma különösen alkalmasnak ígérkezik a környezeti nevelésre a klímaváltozás tükrében.

Több kiállítást és kiállítási egységet összekötő felfedező utak: Egy-egy kiállítás alkalmával előfordul, hogy az épületen belül egymástól viszonylag távol vannak olyan látványelemek és kiállításrészek, amelyek az iskolai tananyagban szerepelnek. Ennek függvényében összeállíthatók olyan programok, melyek egy adott gondolati szálra felfűzött feladatok sokaságával bírnak, s a felfedezettő tanulás élményét nyújtják.

Kiállításához kapcsolódó foglalkoztató terek: A kiállítási terek csoportok esetén nyüzsgővé és zajossá válhatnak. Ezt a problémát hivatottak kiküszöbölni azok a leválasztott területek, ahová visszavonulhat a pedagógus a csoportjával egy adott kiállításrészleg bejárása előtt vagy után. A terek nyugodt körülményeket biztosítanak a hatékony kommunikáció lefolytatásához.

Önálló foglalkoztató termék: A nyugat-európai és észak-amerikai természetrajzi múzeumokban működő foglalkoztató termék ötletét alapul véve az MTM Természetbúvár terme látja el azon feladatokat, melyek lehetőséget kínálnak a látogatók számára különböző speciális, önálló felfedezésekre. A teremben található tárgyak mindegyike megérinthető, kézbe vehető (pl. ásványok, kőzetek,

¹² Internetes elérhetőség: <http://www.nhmus.hu/> Letöltés dátuma: 2018. január 31.

ösmaradványok stb.). Ennek célja, hogy megteremtsék a szabad vizsgálódás feltételeit.¹³

Fentebb már olvashattunk arról, hogy a környezeti nevelést a más műveltségi területek anyagát bemutató múzeumok is beágyazhatják tevékenységeikbe. Kiváló példaként említhetjük a **Petőfi Irodalmi Múzeumot**,¹⁴ mely küldetésesként célul tűzte ki a magyar irodalmi örökség minél teljesebb körű gyűjtését, feltárását, a klasszikus és kortárs magyar irodalom sokoldalú bemutatását. 1954-ben nyitotta meg kapuit mint a korábban kiállításként és kutatóhelyként működő, igen gazdag gyűjteménnyel rendelkező Petőfi-Ház jogutódja. A Múzeum feladata a hagyatékok feldolgozásán kívül a jelenkori muzeális értékű anyagok mindenkori gyűjtése. A múzeumban a látogatóknak lehetőségük nyílik különböző, korosztályokhoz igazodó tárlatvezetések és foglalkozások igénybevételére.

Az óvodások megismerhetik Petőfi Sándor korának kultúráját az akkor használatos tárgyak segítségével. A híres János vitéz és Toldi Miklós történeteinek elmesélése után a gyerekek fantáziájára van bízva, hogy hogyan is képzelik el a szereplőket, akiket meg is személyesítenek az általuk elkészített nyomdák segítségével. A látogató egy valódi mesehős-igazolványt is megszerezhet, ugyanis a gyermekek önismeretük és kitartásuk fejlesztésére a mesehősök hét próbáját teljesítik. A csoportos feladatok egy óriás társasjátékká állnak össze, egy igazán kalandos, dobókocka által irányított játékká, melynek végére igazi csapat kovácsolódik össze. Az óvodás programban megismert óriás társasjáték az iskola korosztály részére is elkészült: a diákok élő bábuként lépdelnek a különböző kalandokat jelző mezőkön, játékos keretek között betekintve Petőfi Sándor életébe és munkáiba. A mesenyomdák készítésére szolgáló foglalkozásokat ennek a korosztálynak is ajánlják. A döntéshozatal fontosságát és annak következményeit is megtapasztalhatják a diákok, miközben megismerik Mátyás király legendás történeteit.

¹³ Holler Judit: *Foglalkoztató terek, felfedező és foglalkoztató termek a múzeumban*. In: Vásárhelyi Tamás, Kárpáti Andrea (szerk.): *A múzeumi tanulás kézikönyve*. Budapest, Magyar Természettudományi Múzeum, ELTE TTK Multimédiapedagógiai és Információtechnológiai Központ, 2009. 109–111.

¹⁴ Internetes elérhetőség: <https://pim.hu/hu/tanulas/iskolaknak/kozepiskolasok#> (Letöltés dátuma: 2018. január 31.)

Az alsó tagozatos diákokat Szabó Magda *Tündér Lala* című meseregényének feldolgozásával várják, melynek során a gyerekek kiválaszthatják, hogy kik szeretnének lenni, s milyen varázslatos képességekkel akarnak rendelkezni Tündérorszámban.

A 11–14 éves korosztály számára Szabó Magda *Abigél* című regényéhez kapcsolódó foglalkozásokat kínálnak, melyek középpontjában a közösségi, iskolai szerepek és játszmák, az önérvényesítés és az egyéniség kialakulásának megismerése és a külvilággal, a valódi élet sorsproblémáival való szembesülés problematikája áll. A 200 éve született Arany János életrajzát és műveit is megismerhetik az 5–7. osztályos tanulók a foglalkozások alkalmával. Petőfi Sándor *János vitéz* művének dramatikus feldolgozása során az ötödik osztályos diákok párhuzamba állíthatják a mű egy-egy jelenetét a költő életének egy-egy epizódjával. Ady Endre versein keresztül betekintést nyerhetünk a századforduló lakhatási viszonyaiba, külön figyelmet szentelve a Csinszkával való ismeretség időszakára. A fenti felsorolásokba a témákhoz illeszkedően becsempészhető a környezeti nevelés is, legalábbis a felszereltség tekintetében biztosan. Már elég, ha az eszközök, amiket a tanulók használnak, újrahasznosított anyagokból készülnek, s ezt tudtukra adjuk.

A középiskolások bepillantást nyerhetnek az avantgarde képzőművészeti törekvésekbe, és megismerhetik az 1920-as évek világformáló ideológiáit a *Szép új világ* nevezetű foglalkozáson. Szabó Magda egy újabb regényével, *Az ajtó* című művel való foglalkozás során az elengedés és a ragaszkodás, a beengedés és a bezárkózás ellentétpárjai kerülnek középpontba, s a 15–18 éves tanulók gondolatai az emberi kapcsolatok dinamikáját, a titkok és traumák feldolgozását és az egyéni sors megélésének lehetőségeit járják körbe. Arany János és Petőfi Sándor ismeretlen arcai kerülhetnek felfedezésre játékosan a tanulók saját személyes viszonyulásaik és véleményeik alapján. Petőfi Sándor tájköltészetében megjelenő válogatott tájversek segítségével elemzésre kerülnek a feltüntetett festmények. Maguk a tájversek önmagukban is lehetőséget nyújtanak, hogy a diákokkal a pedagógusok a tájról, a táj változásáról és annak okairól beszélgesse- nek, feltárják előttük az előtte-utána állapotokat. A *Szeretném magam megmutatni* foglalkozás alkalmával a Facebook közösségi oldal aktív felhasználói kerülnek

megszólításra. Profilképek elemzése után a magyar írók fotóportréit és versben megalkotott személyiségüket elemezve a diákok várhatóan közelebb kerülnek Ady Endre én-központú költészetének befogadásához.

Néprajzi Múzeum¹⁵

Az állandó és aktuális időszak kiállításokhoz kapcsolódó változatos foglalkozásokkal várják a látogatókat a **Néprajzi Múzeumban** is 3 éves kortól, melyek nem csak néprajzi vonatkozásúak, hanem a környezeti nevelés szempontjából is értékes feladatok. Az első ilyen pont a *Praktikus paraszti gondolkodás = környezettudatosság?* nevet kapta. A foglalkozás alkalmával a globális környezeti problémáikból kiindulva haladnak vissza az időben. Egy rövidfilm megtekintése után, mely a környezeti problémákkal foglalkozik (*Ideje észhez térni*), *A magyar nép hagyományos kultúrája* című állandó kiállításon gyűjtene a diákok információkat arról, hogyan viszonyult a 19. század végi paraszti társadalom a természeti környezethez. A kiállítás feltárja, milyen mértékben hatott a természeti környezet a paraszti életformára. A tanulók aktív közreműködéssel, beszélgetés során megoszthatják a véleményüket arról, hogy tanulhatunk-e, átvehetünk-e valamit ebből a szemléletből.

Az *Ökológiai gondolkodás és fenntartható fejlődés* programban műhelybeszélgetések formájában nyilatkoznak a diákok arról, hogy milyen régi és új hétköznapi környezetbarát megoldásokat ismernek a termelés tekintetében. Maga a program kapcsolható az iskolákban a témanapokhoz, témahetekhez, vagy esetleg a szakkörökhöz.

A *Te is része vagy!* utazó múzeumpedagógiai foglalkozás során olyan környezeti és társadalmi jelenségekről beszélgetnek a diákokkal, amelyek a Föld népességének egészét érintő következményekkel járnak. Összehasonlítják egy fejlett technikai és egy hagyományokon alapuló társadalomban az ember és természet viszonyát meghatározó gondolkodásmódokat. Megvitatják, hogy milyen szerepet játszik az ember az ökológiai rendszerek átalakításában, és elemzik, hogy az emberi tevékenység milyen mértékben felelős a klímaváltozásért. Nem

¹⁵ Internetes elérhetőség: <http://neprajz.hu/muzped> (Letöltés dátuma: 2018. január 31.)

utolsósorban az egyén szerepe is említésre kerül annak tekintetében, hogy mit tehet a globális káros környezeti hatások csökkentése érdekében.

A nem közvetlenül a környezeti neveléshez kapcsolódó programsorozatokban is egyaránt találhatóak olyan témakörök, melyekbe beilleszthető lehet a környezettudatosság. Ilyen például a *Kenyér, kolbász, puliszka – Étkezés régen. Milyen ételeket főztek, milyenek voltak az étkezési szokások a falvakban?* című foglalkozás, melyben szót ejtenek a földművelésről és annak módjairól. Ezt közvetlenül a mai földművelési szokásokkal is össze lehet hasonlítani, valamint megvizsgálható a korabeli és jelenkori művelt földterületek aránya, az export és import kérdése, valamint a helyi termékek támogatásának fontossága. Az előző programhoz kapcsolódva hasonló tematikával felépíthető lehet *A falusi „divat”* című, ruhamustrával, ruhapróbával egybekötött interaktív foglalkozás. A rendelkezésre álló 60 percben megbeszélik, hogy mi határozza meg ma, és mi határozta meg régen az öltözködési stílust, a diákok szembesülnek napjaink széles ruházati kínálatával, képesek lesznek azt összehasonlítani az elmúlt évtizedek választékával.

5. Összefoglalás

Láthatjuk tehát, hogy a napjainkban felmerülő globális problémák sokasága szükségszerűen jelenik meg az oktatási intézmények pedagógiai programjaiban. A környezeti nevelés interdiszciplináris mivolta miatt mind iskolán belül, mind iskolán kívül remek lehetőségeket nyújt a tanulók számára a környezettudatos életvitel kialakításában. A tanulmány célja több múzeum által kínált foglalkozás vizsgálata volt, azok jellemzése, illetve a környezeti nevelés jegyében való elhelyezése. A múzeumok kiválasztása specializációjuk alapján történt, de a természettudományok, az irodalom és a képzőművészet köreiben mozgó különböző múzeumpedagógiai foglalkozások összehasonlíthatók egymással, amennyiben egy célért, a környezettudatos magatartásforma kialakításáért dolgoznak.

Bicsák Boglárka: Család